

DIASPORA BĂNĂȚEANĂ ROMÂNII ȘI BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN CUVIN (KOVIN-SERBIA)

Preot COSTEL VIRGIL PAULESCU¹
Parohia Cuvin - Episcopia Daciei Felix

„Încât noi înșine ne lăudăm cu voi, în Bisericile lui Dumnezeu, pentru statornicia și credința voastră, în toate prigonirile voastre și în strâmtorările pe care le suferiți.”²

Rezumat

Istoria bănățenilor se scrie odată cu apariția omului. Pe lângă schimbările date de inventivitatea și nevoia de social și spiritual a lui Homo Sapiens, odată cu venirea romanilor după războaiele din 101-102 și 105-106, sursele arată că pe aceste meleaguri populația s-a creștinat relativ repede, având credința în zeul suprem Zamolxis și conștiința vieții după moarte.

Astfel, cultul și Biserica se dezvoltă natural în primele secole, prin contactul nemijlocit cu exponenții creștinismului atât pe filieră elenă cât și pe cea romană.

Introducere

Banatul, este un teritoriu locuit permanent de la apariția omului primitiv, până în zilele noastre, memoria fiind păstrată în vestigii arheologice (mai vechi de 6.000 de ani), documente scrise dar și în memoria colectivă. Geografic, limitele sunt date de râurile Mureș și Tisa, fluviul Dunărea, munții Poiana-Ruscă și Retezat.

Fiind o zonă de intersecție pentru populații migratoare diferite contactul acestora cu localnicii dau naștere unui mixt multicultural, viața bănățenilor având note de armonie, toleranță, și bună înțelegere.

Biserica Ortodoxă Română din Banat, Transilvania și Bucovina de Nord, se remarcă diferit de cea a celorlalte regiuni locuite de români, după ce în anul 1701, mitropolitul ardelean Atanasie Anghel semnează uniația. Având în față un viitor de „robi față de papa de la Roma” cea mai mare parte a

¹ Preot paroh al Parohiei Sfântul Prooroc Ilie Tesviteanul Cuvin (Kovin) Serbia, din Eparhia Daciei Felix.

² ****Biblia*, Ed. Inst.Public și de misiune ortodoxa, București 2008, II Tes. 1,4.

clerului și a „poporului” preferă să treacă sub ascultarea Patriarhiei Sârbe de la Karlovăț (Karlovac).

După evenimentele din anul 1701, istoria se scrie diferit, alături de ortodoxii sârbi, atât în perioada Banatului cu statut de Confiniu Militar sub controlul autorităților austriece, cât și după separarea ierarhică din 1865. Urmează un secol de provocări și transformări în perioada Regatului Sârbo-Croato-Sloven între cele două războaie mondiale, a Republicii Federative Yugoslavia după 1944 și contemporan, după înființarea Episcopiei Dacia Felix.

Astfel, bănățenii români, deși toleranți social și cultural, dar când vine vorba de viața spirituală, devin îndărătnici în păstrarea credinței, tradițiilor și obiceiurilor, exprimarea având permanent nuanțe național-ortodoxe evidente până în zilele noastre.

Pragul anilor 1900, îi găsește pe românii din Banat dornici de unire administrativă cu România și de ascultare ierarhică sub omofor românesc. Acesta este de altfel mandatul cu care peste 400 de reprezentanți din 255 de localități bănățene iau parte la evenimentele de la Alba Iulia care duc la Marea Unire de la 1 decembrie 1918. Amintim prezența unor membrii de marcă dintre care: Episcopului Miron Cristea, Caius Brediceanu, Valeriu Braniște, Traian Grozăvescu, Valeriu Traian Frențiu, Traian Novac dar și faptul că patruzeci și patru dintre bănățeni au luat parte la Marele Sfat Național Român.

Bănățenii ortodocși au fost nevoiți de-a lungul timpului să se adapteze la provocările date de schimbarea naționalității ierarhilor, a reetrasării granițelor naționale dar și a persecuțiilor instituțiilor statului vecin din perioada comunistă și nu numai.

La angajarea României în Primul Război Mondial, Ferdinand I de Hohenzollern-Sigmaringenau a primit asigurări de unire a tuturor teritoriilor locuite de români. Cu toate acestea deși majoritatea populației a cerut Unirea cu România, în 4 iunie 1920 la Trianon, bănățenii au fost „trădați” de către aliații din Antanta. Urmare, Banatul a fost împărțit între cele trei state vecine, fiecărei țări revenindu-i un procent apropiat de cel al etnicilor proprii, după ce o comisie militară americană a dat cifrele de componență etnică. Prin urmare România primește 66%, Serbia 33% și Ungaria 1%, retrasarea granițelor separând o nație milenară.

Biserica - depozitar de conștiință națională în diaspora bănățeană

Lingvistic, diaspora este definită conform Dexului online ca fiind un „Grup etnic aflat în afara granițelor țării de origine”³. Dar noi, în contextul retrasării granițelor și împărțirea Banatului între România, Serbia și Ungaria, îndrăznim să arătăm că românii din Provincia Voievodina sunt membrii ai

³ Dex online: <https://dexonline.ro/definitie/diasporă>

diasporei istorice. De altfel în această situație se află peste șase milioane de români, componenți ai comunităților aflate în regiunile învecinate cu granițele actuale ale României Mari.

Atât românii din Serbia cât și cei din Ungaria nu agreează titlaturile de Banat sârbesc și Banat unguresc. De aceea dar și pentru a fi în acord cu realitatea de azi, pentru românii din teritoriul aflat azi sub autoritate sârbă vom folosi sintagma „românii din Voivodina”.

Costa Roșu, unul dintre cei mai importanți istorici români contemporani, născut la Begheiți/Torac, subliniază că pentru urmașii românilor din Voivodina, Biserica Ortodoxă Română a fost și rămâne entitatea cea mai însemnată, în păstrarea identității naționale.⁴

De la apariția tiparului, până azi, secolul XX este probabil perioada cea mai plină de provocări din întreaga existență a creștinismului pentru că viteza progresului tehnologic, social și material, depășește viteza de adaptare a omului la acest „corn al abundenței”.

Consumerismul, esență a bunăstării materiale generează o stagnare a căutării ancestrale a omului, care în loc să caute îndumnezeirea se mulțumește cu superficialitatea dată de mândria etalării obiectelor de care se înconjoară. Toate acestea se regăsesc îndeosebi după anii 90, ani în care în tot blocul comunist, odată cu schimbarea regimurilor, a venit și libertatea de exprimare, culturală și religioasă.

Astfel, în ultimul deceniu al secolului XX și în primele din secolul XXI, viața românilor bănățeni din Voivodina are în aceleași coordonate ca în perioada comunistă în ceea ce privește educația în limba română noutatea fiind deschiderea și accesul la cultura națională și chiar la învățământul din România prin Departamentul românilor de pretutindeni.

Primii ani de după 1900 îi găsim pe românii bănățeni din mediul urban mai ales, în acțiuni de strângere de fonduri pentru a-și construi biserici, în Timișoara, Lugoj, Vârșeț, Panciova și nu numai, ca urmare a păstrării vechilor lăcașe de cult de către puterea administrativă a Bisericii Ortodoxe, de la acel moment.

Din 2009, provincia Voivodina face parte din „Episcopia Daciei Felix” alcătuită azi din 64 de parohii, din care 40 în Voivodina și Serbia Centrală și 24 în Valea Timocului și Serbia de Răsărit.

De remarcat faptul că înainte de 1920, aproape fiecare localitate avea pe lângă biserică, școală și cor în limba română și fanfară. Astăzi, numărul lor este foarte mic, după cum vom arăta în cele ce urmează,

⁴ Costa Roșu, Adrian Negru, *Bisericile Ortodoxe Românești din Banatul sârbesc*, Editura Institutului de cultură al românilor din Voivodina (ICRV), Zrenianin/Editura Fundației, Novi Sad, Serbia, 2013, p. 9.

Protopopiatul Panciova cu parohiile Doloave (are cor), Glogoni (are cor), Iabuca, Satu Nou (cu școală românească cu 8 ani de studii, cor și fanfară), Uzdin (cu școală românească cu 8 ani de studii și cor), și Panciova cu filia Omolița.

Protopopiatul Alibunar cu parohia Alibunar (având școală românească cu 8 ani de studii și secție în limba română la Liceul Economic, cor de copii și cor de adulți) și parohiile Nicolinț, Petrovasâla, Seleuș și Sân Mihai, fiecare cu școală în limba română cu 8 ani de studii și cor.

Protopopiatul Cuvin format din parohiile Cuvin, Deliblata, Maramorac; nu au școală, fanfară sau cor.

Protopopiatul Biserica Albă cu parohiile Biserica Albă și Grebeaț aceasta având cu școală românească cu 8 ani de studii și fanfară.

Protopopiatul Toracul Mic format din parohiile Toracul Mare, Toracul Mic și Ecica toate având școală românească cu 8 ani de studii și cor, și parohiile Sărcia și Iancaid amândouă cu școală românească cu 4 ani de studii și Filia Clec a parohiei Iancaid.

Protopopiatul Vârșeț cu parohiile Coștei (având școală românească cu 8 ani de studii, fanfară și cor), Iabuca (cu școală românească cu 4 ani de studii și fanfară), Jamul Mic (cu cor), Marcovăț (cu școală românească cu 4 ani de studii), Mesici (cu școală românească cu 4 ani de studii și fanfară), Oreșat (cu fanfară), Râtișor (cu școală românească cu 4 ani de studii și fanfară), Sălcița (cu școală românească cu 4 ani de studii), Srediștea Mică (cu fanfară), Ianăș (cu școală românească cu 8 ani de studii), Straja (școală românească cu 4 ani de studii și fanfară), Vârșeț (având catedrală, școală românească cu 8 ani de studii și secții în limba română la Liceul „Borislav Petrov-Braca” și la Școala Superioară de Educatori), Vlaicovăț (cu școală românească cu 4 ani de studii și fanfară), Voivodinț (cu școală românească cu 4 ani de studii, cor și fanfară).

„Primele semne de emancipare confesională la Românii din Banatul sârbesc apar în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea, legate de acțiunea românilor din Biserica Albă de a li se recunoaște slujirea sfintei liturghii în limba română în biserica ortodoxă comună, pe care o împărțeau cu coreligionarii sârbi.”⁵

Legăturile cu România dar mai ales cu sistemul de învățământ sunt strânse, mulți dintre preoții slujitori fiind absolvenți ai seminarelor și facultăților de teologie din țară, în mod special din Timișoara și Caransebeș.

Și pentru că ne desfășurăm activitatea duhovnicească la Cuvin (Kovin), vă vom supune atenției cateva date despre această comunitate.

⁵ Trifu Damian, *Biserica Ortodoxă Română din Banat*, Editor Centrul Cultural-Educativ Românesc Panciova, 2021, p. 14.

Cuvinul, este un orașel care ființează de pe vremea romanilor a căror dominație a durat mai bine de 250 de ani; în acest sens, stau mărturie ruinele castrului de pe malul retras al Dunării.

Konstanciola (Konstancija), a fost construită la sfârșitul veacului al IV-lea ca cetate de graniță și garnizoană pentru grăniceri, status pe care îl păstrează pînă secolul XVIII. Interesant de remarcat că la atcurile hunilor asupra cetăților Viminacium și Margum din anul 441, negocierile dintre localnici și Uldin au avut loc la Konstanciola (Cuvin), conform unu document care s-a păstrat.

Deși în secolul IV au fost înființate episcopii la la Viminacium și Margum, prima consemnare scrisă despre viața ortodoxă a localnicilor o avem din anul 1019, documentul atestând existența unei mănăstiri în Cuvin.

La un recensământ din iunie 1782, are 768 de credincioși ortodocși, Nevoia de grăniceri face ca autoritățile imperiale să colonizează Cuvinul în mai multe rânduri aducând, unguri și nemți, iar spre sfârșitul secolului al XVIII-a se refugiază și români din Banatul Montan, de la Ilidia, Broșteni, Goruia

Viața spirituală e comună în română și sârbă, pînă la separația Bisericilor făcută cu greu în 1873 în biserica care rămâne comunității sârbe, românii primind o parte din patrimoniu și dreptul de a-și construi biserică nouă și școală. „Primul învățător român a fost Alexandru Blasiu.”⁶

Astfel, cei 220 de români angrenați în „Comuna Parohială” amenajează o capelă, două săli de școală și două locuințe pentru învățători într-o clădire din centrul localității. Bucuria e mare, pentru că acum, totul se întâmplă în limba română.

Preoți au fost printre alții următorii: Pavel Botoș pînă în 3 ianuarie 1888, Timotei Popovici pînă la 30 noiembrie 1889, apoi preotul Iosif Morariu din Feldioara Brașovului pînă la sfârșitul anului 1898 timp în care transformă corul bărbătesc pe 4 voci în cor mixt pe 6 voci.

Preotul Iosif Morariu pleacă la Deva ca protopop, îi urmează preotul Ioan Murgu, preotul Victor Popovici din Satu Nou, preotul Nicolae Popovici, preotul Toma Simu din Cârnecea și preotul Traian Popovici din Mramorac, Lucian Secoșan, Alexandru Guga fost preot la Coștei pînă 1958, apoi preotul Aurel Uroș pînă în 1973, apoi rînd pe rînd, preoții Traian Abraham, Mihaiel Blaj și Vasilică Iancu și Costel Paulescu.

La sfârșitul lunii septembrie 1904 a fost sfințită temelia noii biserici, construcția fiind finalizată în 1906 și sfințită abaia în 3 martie 1940. Fondurile necesare sunt acoperite în mare parte de credincioși, o delegație a cuvinenților fiind trimisă la Caransebeș pentru a cere de la episcopie ajutor în găsirea unui arhitect pentru proiectul lor care are ca model biserica din Lipova, având

⁶ Zaharia Mohora, *Românii din Cuvin*, Editura Libertatea, Art Print Media, Novi Sad, p. 53.

pictura semnată de Antoniu Șteffu din Hondol, iar iconostasul sculptat de Iulian Bosioc din Berliște.

Biserica cu hramul Sfântul Prooroc Ilie, rămâne în timpul primului război mondial, fără clopote și acoperișul de aramă, confiscate de către autoritățile militare. După război românii se mobilizează și biserica e din nou acoperită.

Pentru înfrumusețarea slujbelor dumnezeiești, la Cuvin pe lângă cantorii din strană a existat și un cor bărbătesc pe două voci, spre a cânta în ambele limbi la slujbă, încă de la începutul veacului XIX, servindu-se în biserică și pentru români și pentru sârbi.

Am amintit deja corul, care bărbătesc transformat în cor mixt care pe vremea preotului Lucian Secoșan, în ianuarie 1899 devine Corul Român Greco-ortodox Bisericesc și Lumesc din Timiș-Cubin. Pe lângă el, datorită învățătorului Dimitrie Codrean se înființează un cor de copii prezent la slujbele bisericești când corul mare lipsește și la diferite serbări și evenimente locale.

Conducerea corului e de-a lungul timpului sub baghetele preotului Lucian Secoșan (1899-1909), agricultorul Petru Mita Băla (1909-1922), învățătorul Petru Băla (1922-1929), Traian Coracu (1929-1963), Desideriu Mohora după 1963, perioadă în care numărul coriștilor scade, azi muzica în timpul slujbelor fiind cântare la strană.

Un mare neajuns al românilor din Cuvin, este desființarea clasei de limba română din școală în 1974, astfel ei trec printr-un proces rapid de sârbizare, dar continuă să fie legați de biserica românească unde se cunună și își botează copii.

În lipsa învățământului în limba maternă, tinerii rămân doar cu educația românească de acasă, ceea ce face ca prea puțini dintre ei să poată accesa programele și bursele de școlarizare pentru

Conform ultimului recensământ, cel din 2011, în Banatul sârbesc, cei 25.410 români reprezintă a patra minoritate după limba maternă (29.512 de cetățeni au declarat limba română ca limbă maternă). În Cuvin doar 418 cetățeni și-au asumat statutul de etnici români, cea mai mare parte a lor nefiind vorbitori de limba română.

Așa cum am arătat mai sus educația, cultura și activitățile recreative au avut ca centru, Biserica Ortodoxă Română. Azi, poate mai mult decât oricând Biserica este centrul vieții spirituale, și de păstrare a identității naționale, în jurul ei, având loc majoritatea evenimentelor culturale și de subliniere a apartenenței la comunitatea românească.

În ceea ce ne privește am constatat cu mare bucurie că în majoritatea satelor, se păstrează activitățile muzicale inițiate de tinerii studenți în 1931, prin existența corurilor și fanfarelor de pe lângă biserici.

Mai mult, am dori să evidențiem în acest sens, că în Voivodina români se întâlnesc frecvent datorită festivalului de fanfare „Trompeta Bănățeană” la Satu Nou, concursurilor muzicale pentru tineri Tinerețea Cântă de la Uzdin cu peste trei decenii de existență, a Marelui Festival de Muzică Populară al Românilor din Voivodina cu o vechime de peste 60 de ani, a Zilelor de Teatru pentru Amatori și nu numai.

Tot în zona activităților culturale, pe lângă Catedrala Română din Vârșeț, sub egida Fundației Culturale protopop Traian Oprea, au loc mai multe evenimente, precum: Festivalul Internațional de coruri religioase Te Deum Laudamus, Festivalul Internațional al Fanfarelor Populare Hora Unirii, Festivalul „Colindele neamului Românesc” Festivalul de Obiceiuri și Tradiții Mărțișorul în luna martie și Festivalul de Tradiții Populare Sânzienele în iunie.

De asemenea, o mare importanță o au publicațiile în limba română, printre care: săptămânalul Libertatea cu suplimentul Lumina, Bucuria Copiilor, Tibiscus, Semănătorul cu suplimentul religios Străjerul.

Concluzii

Viața spirituală și culturală a românilor din diaspora istorică se cristalizează în jurul Bisericii, oamenii căutând întâlnirile cu alți frați români, ajung să se întâlnească și cu Hristos, „Calea, Adevărul și Viața”⁷.

Simțirea românească se simte și la evenimentele culturale de pe ambele părți ale graniței, participarea fiind de fiecare dată din ambele state, bănățenii păstrând identitatea locală indiferent de care parte a hotarului s-au născut.

⁷ ****Biblia*, Ed. Inst. Biblic și de Misiune Ortodoxă, București 2008, Ioan 14,6.